

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

SAŠO PAŠIČ

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**EVROPSKA UNIJA IN ČRNA GORA: IZPOLNJEVANJE
MAASTRICHTSKIH KRITERIJEV**

Ljubljana, september 2011

SAŠO PAŠIČ

IZJAVA

Študent/ka Sašo Pašič izjavljam, da sem avtor/ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisal/a pod mentorstvom dr. Zarjana Fabjančiča, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 26.9.2011

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 EVROPSKA UNIJA	1
1.1 ZGODOVINSKI PREGLED NASTANKA EU	1
1.2 Širitev EU	3
1.3 Pristopanje k članstvu EU	3
1.4 EMU	4
1.4.1 Wernerjevo poročilo	5
1.4.2 Delorsov načrt	5
1.5 Evro	6
1.5.1 Zgodovina uvedbe evra	7
2 ZAHODNI BALKAN IN EU	7
2.1 Črna gora in EU	8
3 GOSPODARSTVO ČRNE GORE	9
3.1 Gospodarsko stanje Črne gore v letu 2010	9
3.2 Gospodarsko stanje črne gore v začetku leta 2011	10
4 MAASTRICHTSKI KONVERGENČNI KRITERIJI	11
4.1 Maastrichtska pogodba	11
4.1.1 Nominalni konvergenčni kriterij	11
4.1.2 Realni konvergenčni kriteriji	12
4.1.3 Pravni konvergenčni kriteriji	13
5 IFLACIJA	13
5.1 Inflacija v črni gori	14
6 OBRESTNA MERA	17
6.1 Obrestna mera v Črni gori	18
7 DEVIZNI TEČAJ	19
7.1 Devizni tečaj Črne gore	20
8 JAVNOFINAČNI PRIMANJKLJAJ	20
8.1 Javnofinančni primanjkljaj Črne gore	21
9. JAVNI DOLG	23
9.1 Javni dolg Črne gore	23
SKLEP	25
LITERATURA IN VIRI	26

KAZALO SLIK

Slika 1: Stopnja inflacije Črne gore v letu 2011	15
Slika 2: Primerjava inflacije Črne gore z referenčno vrednostjo	16
Slika 3: Primerjava inflacije Črne gore, EU in Evroobmočja	17
Slika 4: Obrestna mera državnih obveznic ČG in referenčna vrednost	19
Slika 5: Javnofinančni primanjkljaj Črne gore.....	22
Slika 6: Primerjava javnofinančnega primanjkljaja Črne gore, EU in Evroobmočja	22
Slika 7: Primerjava javnofinančnega primanjkljaja Črne gore, EU in Evroobmočja	23
Slika 8: Primerjava inflacije Črne gore z referenčno vrednostjo	24

UVOD

Evropska unija (EU) za države članice predstavlja skupno ekonomsko politiko, nekatere skupne institucije, območje svobodne trgovine, carinsko unijo in skupni trg. Znotraj EU pa poteka prost pretok storitev, blaga, kapitala in ljudi. Vstop Črne gore (ČG) v EU bi ČG in njenemu gospodarstvu prinesel številne prednosti. Vsaka država, ki želi vstopiti v EU, mora izpolnjevati pet konvergenčnih oziroma maastrichtskih kriterijev. Le-te je treba dosegati na področjih nizke stopnje inflacije, zdravih javnih financ, nizke dolgoročne obrestne mere in stabilnega deviznega tečaja. Trajno doseganje kriterijev naj bi omogočalo blagostanje na področju EU, predvsem pa naj bi ohranjalo cenovno stabilnost.

V diplomski nalogi bom opisal nastanek EU in nastanek njene valute t.i. evro, skozi povezovanja držav preko različnih združenj, pogodb in integracij. Opisal bom gospodarsko stanje ČG. Podrobneje bom opisal stanje na področjih, ki jih je potrebno dosegati za izpolnjevanje konvergenčnih kriterijev. Moj namen je predstavitev potrebnih pogojev za vstop države v EU in pregled izpolnjevanja teh kriterijev s strani ČG.

V prvem poglavju se bom osredotočil na EU. Predstavil bom njen zgodovinski nastanek in širitev. Obrazložil bom pomen monetarne in ekonomske unije, prednosti vključitve vanjo ter njen nastanek preko različnih predvidenih stopenj. Na koncu prvega poglavja bom opisal nastanek skupne valute - evro in njene prednosti in slabosti.

Osrednji del diplomske naloge, ki zajema drugo in tretje poglavje, opisuje povezavo med EU in ČG ter gospodarsko stanje ČG.

V četrtem poglavju se bom osredotočil na konvergenčne kriterije, katerih izpolnjevanje je potrebno za vstop v EU. Vsakega posebej bom podrobneje opisal od petega do devetega poglavja. V teh poglavjih pa bom tudi prikazal doseganje kriterijev s strani ČG.

1 EVROPSKA UNIJA

1.1 Zgodovinski pregled nastanka EU

Vojno opustošenje po Evropi, oslABLJENA Velika Britanija in Francija, razdelitev Nemčije in globalne spremembe ravnotežnih sil, ki so sledile drugi svetovni vojni, so vzpodbudile željo po povezovanju evropskih držav. Povezovanje bi prineslo gospodarsko obnovo, zagotovilo dolgoročen mir in odpravilo strah pred ponovnimi spopadi (Kajnič & Lajh, 2009, str. 18).

Britanski premier Winston Churchill je v govoru na züriški univerzi leta 1946 predlagal ustanovitev Združenih držav Evrope. Na podlagi Schumanove deklaracije, poimenovane po

francoskem ministru Robertu Schumanu, se je pet let pozneje ustanovitev uresničila (Kajnc & Lajh, 2009, str. 18).

Pot, ki je pripeljala iz treh ločenih Skupnosti do sedanje Evropske unije (EU), se je pričela na temelju treh ustanovitvenih pogodb. To so Pariška pogodba in Rimske pogodbe. Na podlagi Pariške pogodbe je bila ustanovljena Evropska skupnost za premog in jeklo (ESPJ) leta 1951. Rimske pogodbe pa so ustanovile Evropsko gospodarsko skupnost (EGS) in Evropsko skupnost za atomsko energijo (EURATOM) leta 1957. Pogodba o ustanovitvi ESPJ je bila podpisana s strani Belgije, Francije, Nemčije, Italije, Luksemburga in Nizozemske, 18.4.1951 v Parizu. Pogodba je nastala na podlagi predloga francoskega državnika Jeana Monneta z namenom, da bi nadnacionalna institucija nadzorovala celotno proizvodnjo premoga in jekla v Evropi. Pogodba o ESPJ je bila sklenjena za obdobje petdeset let in se je leta 2002 iztekla. Po izteku je njene dejavnosti prevzela ES. EGS in EURATOM sta bili ustanovljeni s podpisom dveh pogodb 25.3.1957 v Rimu. Osnovni cilj EGS je bil ustanovitev skupnega trga držav članic, kateri je posledica njihovega gospodarskega in političnega povezovanja. Rimski pogodbi še vedno veljata, saj nista bili časovno omejeni (Kajnc & Lajh, 2009, str. 18-19).

Leta 1960 je bilo s strani Švice, Avstrije, Švedske, Portugalske, Danske, Norveške in Velike Britanije ustanovljeno Evropsko združenje za prosto trgovino (EFTA). Na zasedanju v Haagu decembra 1969 je bilo s strani voditeljev držav in vlad določeno, da oblikovanje EMU postane uradni cilj evropske integracije. Wernerjevo poročilo, ki je nastalo 8. 10. 1970, je vsebovalo tristopenjski načrt oblikovanja EMU v naslednjih 10 letih. Avgusta leta 1971 je bilo konec sistema fiksnih deviznih tečajev. Razpon nihanja deviznih tečajev do ameriškega dolarja se je razširil ter s tem sprožil val nestabilnosti tečajev valut, kar je privedlo do začasne prekinitve projekta EMU (Zgodovina ekonomske in monetarne unije, 2011).

Evropski monetarni sistem (EMS) je bil oblikovan decembra 1978 na zasedanju ES v Bruslju in je stopil v veljavo leta 1979. EMS je temeljil na ERM, skupni evropski denarni enoti (ECU) in kreditnemu mehanizmu.

Stuttgartska deklaracija oziroma Svečana deklaracija o EU je bila sprejeta leta 1983. V njej so države članice potrdile odločenost, da zgradijo politično in gospodarsko združeno Evropo. Podpis Enotnega evropskega akta se je zgodil 17. in 18. 2. 1986. Njegov namen je bil vzpostavitev območja brez notranjih meja, ki bi omogočale prost pretok ljudi, kapitala, blaga in storitev (Zgodovina ekonomske in monetarne unije, 2011).

Leta 1989 je Jacques Delors z vodenjem Evropske komisije (EK) opravil pomembno vlogo s pripravo Bele knjige o dokončanju notranjega trga (Kajnc & Lajh, 2009, str. 19).

V Maastrichtu je bila 7. 2. 1992 podpisana Pogodba o EU, v veljavo pa je stopila 1. 11. 1993. Postavila je dodatne stebre skupne zunanje in varnostne politike (SZVP) ter pravosodja in

notranjih zadev (PNZ), preimenovala je EGS v ES in znatno revidirala prejšnje temeljne pogodbe (Kajnič & Lajh, 2009, str. 20).

V Kopenhagenu, leta 1993, so države članice določile kriterije za pridružitve novih držav kandidat. Sledile so še dve pomembni pogodbi. To sta Amsterdamska pogodba, ki je bila podpisana 2.10.1997 in je stopila v veljavo 1.5.1999, ter Pogodba iz Nice, ki je bila podpisana 26.2.2001 in je stopila v veljavo 17.2.2003. Na Amsterdamski pogodbi je bil sprejet Pakt stabilnosti in rasti. Ti dve pogodbi se osredotočata na dokončanje EMU z zaključkom tretje faze, ter omogočanja nadaljnjih širitve (Kajnič & Lajh, 2009, str. 18-22).

1.2 Širitev EU

V 49. členu pogodbe o EU (PEU) je zapisano, da lahko vsaka evropska država vloži prošnjo za vstop v EU, če izpolnjuje demokratična načela iz člena 6(1) PEU. ES je v Kopenhagenu leta 1993 opredelila kriterije (Dovžan, 2009, str. 391).

Kronološki pregled širitve (Dovžan, 2009, str. 391-392):

1951 – Francija, Nemčija, Italija, Luksemburg in Nizozemska podpišejo pogodbo o ESPJ.

1973 – Severni val širitve zajema Dansko, Irsko in Veliko Britanijo. Norveška ni vstopila zaradi zavrnitve referendumu o vstopu s strani njenih državljanov.

1981 – Prvi val južne širitve EU zajema Grčijo.

1986 – V drugem valu južne širitve EU vstopita Španija in Portugalska.

1995 – Države članice EU postanejo še Avstrija, Švedska in Finska. Norveška je ponovno zavrnjena na referendumu.

2004 – Prvi val vzhodne širitve EU zajema Češko, Estonijo, Latvijo, Litvo, Madžarsko, Poljsko, Slovaško, Slovenijo, Ciper in Malto.

2007 – V drugem valu vzhodne širitve EU se pridružita še Bolgarija in Romunija.

1.3 Pristopanje k članstvu EU

Prošnja za članstvo v EU se predloži ES, ki na podlagi uradnega mnenja EK odloči, ali naj sprejme vlogo. Država prosilka pa mora pred začetkom pogajanj izpolnjevati »kopenhagenska merila« (Pogoji za članstvo, 2011).

Kopenhagenska merila iz leta 1993 predstavljajo merila, ki jih mora izpolnjevati država kandidatka (Pogoji za članstvo, 2011):

- stabilne institucije, ki zagotavljajo človekove pravice, spoštovanje in zaščito manjšin ter zagotavljanje demokracije;
- sposobnost za prevzem obveznosti članstva ter zavzemanje za cilje politične, monetarne in gospodarske unije;

- delujočo tržno gospodarstvo ter sposobnost obvladovanja konkurenčnih pritiskov in sil v EU.

Različne predpristopne strategije pripravijo države kandidatke za prihodnje članstvo. Te zajemajo različne okvire in mehanizme, kot so predpristopna pomoč, poročilo o napredku, politični dialog, sofinanciranje iz mednarodnih finančnih ustanov, različni sporazumi in partnerstva ter sodelovanje v različnih programih, agencijah in odborih (Kakšen je postopek?, 2011).

ECB ocenjuje gospodarska gibanja za obdobje zadnjih 10 let. Podatke za ocenjevanje zagotovi EK v sodelovanju z ECB. ECB se pri uporabi konvergenčnih kriterijev opira na nekaj vodilnih načel (ECB, 2011e, str. 8):

- Posamezni kriteriji se uporabljajo in razlagajo brez odstopanj, namen pa je zagotovitev sodelovanja samo tistih držav članic, ki omogočajo ohranjanje stabilnih cen in povezanost evro območja.
- Izpolnjeni morajo biti vsi konvergenčni kriteriji, saj so enakopravni in med njimi ni nikakršne hierarhije.
- Konvergenčni kriteriji morajo biti izpolnjeni na podlagi dejanskih podatkov.
- Uporaba konvergenčnih kriterijev mora biti pregledna, preprosta in dosledna.

1.4 EMU

EMU predstavlja enotni ekonomski in gospodarski trg, čigar glavni cilj je cenovna stabilnost in enotna valuta, ki odpravlja nihanja deviznih tečajev nacionalnih valut in poleg stabilizacije notranjega trga prinaša še veliko drugih koristi. Odprava nacionalnih valut in uvedba evra na področju EMU je pospešila menjavo in investicije ter odpravila tečajno tveganje. Investicije pospeši tudi zmanjšanje realne obrestne mere zaradi zmanjšanja rizičnih premij. Boljšo alokacijo resursov in ekonomsko rast prinaša odstranitev tveganja resnih odstopanj realnega tečaja na območju evra ter odprava mrtve izgube na enotnem trgu pri pretoku koristi k proizvajalcem in potrošnikom. Enotna valuta eliminira transakcijske stroške menjave, ki so prisotni med različnimi valutami, hkrati pa prinaša povečanje konkurence znotraj EMU zaradi lažje primerljivosti cen, ki jo prinaša enotna valuta.

EMU je vrsta poglobljene unije in predstavlja zadnjo fazo ekonomskih integracij v EU, v kateri nacionalne valute posameznih držav članic zamenja skupna valuta evro, ki predstavlja edino zakonito plačilno sredstvo v državah, ki so vanjo vključene. Hkrati pa povzroči izgubo deviznega tečaja in možnost vodenja lastne politike deviznega tečaja. EMU skozi skupne institucije vodi skupno monetarno politiko (Lavrač, 2009, str. 49).

EMU združujeta procesa ekonomske in monetarne integracije in se tako povezujeta v neko novo, višjo kvaliteto integracij. V zgodovini EU sta ekonomska in monetarna integracija delovali neodvisno, z nastankom EMU pa sta se procesa uskladila. Monetarna integracija je v zgodovini zaostajala za ekonomsko integracijo (Lavrač, 2009, str. 49).

Ključne značilnosti ekonomske integracije so poglobljanje gospodarskega sodelovanja, poenotenje carinske tarife do držav nečlanic, usklajevanje ekonomskih politik, odprava ovir v medsebojni trgovini in sprostitev ovir pri pretoku proizvodnih dejavnikov (Kostevc, 2009, str. 169).

1.4.1 Wernerjevo poročilo

Postopek uvedbe EMU je bil opredeljen v Wernerjevem poročilu iz leta 1970. EMU naj bi se uvedel preko treh vmesnih stopenj, vendar pa so se iz Wernerjevega poročila porodile le nižje vmesne stopnje integracij, kot sta valutna kača v letu 1972 in EMS leta 1979. Za poročilo je bil zadolžen luksemburški premier Pierre Werner, predstavljeno pa je bilo na zasedanju sveta ministrov v Benetkah. Wernerjevo poročilo je hkrati služilo kot podlaga za poznejši Delorsov načrt (Lavrač, 2009, str. 50-51).

Stopnje oblikovanja EMU po Wernerjevem poročilu (Razvoj, 2011):

- **Prva stopnja** predvideva večje delovanje skupnosti, zmanjšanje mej nihanja tečajev valut držav članic in koordinacijo proračunskih politik.
- **Druga stopnja** predvideva odpravo nihanj deviznih tečajev, večjo koordinacijo kratkoročnih gospodarskih politik in ukrepov ter integracijo finančnih trgov z namenom oblikovanja prostega pretoka kapitala.
- **Tretja stopnja** predvideva fiksiranje tečajev valut, ki bi bili nepreklicni, ustanovitev sistema centralnih bank in povečanje konvergence politik.

1.4.2 Delorsov načrt

Delorsov načrt je prav tako predvideval oblikovanje EMU s tremi vmesnimi fazami, ki bi oblikovale skupno valuto in skupno monetarno politiko držav članic. Poročilo je bilo sprejeto junija 1989 na zasedanju ES v Madridu (Lavrač, 2009, str. 51).

Faze Delorovega načrta (Lavrač, 2009, str. 51-52):

- **Prva faza** se je začela 1. 7. 1990 in je trajala do 31. 12. 1993. V tem času so morale države članice EU okrepiti delovanje ERM, poglobiti sodelovanje centralnih bank, povečati koordinacijo posameznih ekonomskih politik in odpraviti preostale omejitve kapitalskih tokov.

- **Druga faza** se je začela 1. 1. 2004 in končala 31. 12. 1998. V tem času se je ustanovil Evropski monetarni inštitut (EMI), ki je bil predhodnik ECB. Le-ta pa je bila ustanovljena 1. 6. 1998. EMI je bil ustanovljen za urejanje tehničnih in formalnih zadev za prevzem skupne valute. V tej fazi so se morale države članice EU posvetiti izpolnjevanju predpisanih maastrichtskih kriterijev zaradi usklajenosti gospodarske in ekonomske politike, ki bi omogočala vodenje skupne monetarne politike.
- V **tretji fazi**, ki je nastopila 1. 1. 1999, se je izvedel prehod na monetarno unijo in uvedba skupne valute evro, saj je zadostno število držav članic izpolnjevalo maastrichtske kriterije. Euro je sprva veljal le kot knjižni denar za nederarne transakcije, 1. 1. 2002 pa tudi kot gotovinski denar in zakonito plačilno sredstvo držav evroobmočja. V tej fazi pa niso sodelovale vse članice EU. Leta 1999 je prevzelo evro enajst držav članic EU, štiri države pa ne. Velika Britanija in Danska sta si izborili t. i. pravico »opt-out«, ki jima dovoljuje, da jima do nadaljnjega, tudi ob izpolnjevanju konvergenčnih meril, ni potrebno vstopiti v monetarno unijo in prevzeti evro. Švedska in Grčija pa nista izpolnjevali predpisanih maastrichtskih kriterijev.

1.5 Euro

Euro predstavlja ključno mednarodno valuto, ki jo uporablja večina evropskih držav. Države članice, ki so v evroobmočju, imajo številne ugodnosti. Ob vstopu države v evroobmočje njena centralna banka postane članica evrosistema. Le-tega sestavljajo ECB in vse nacionalne centralne banke držav članic EU. ESCB je odgovoren za izvajanje skupne denarne politike na evroobmočju. Euro pa tudi predstavlja denarno protiutež amerškemu dolarju, s čimer se je posledično povečala globalna politična moč Evrope (Štorman, 2009, str. 55).

Prednosti evroobmočja (Štorman, 2009, str. 56):

- nižja obrestna mera,
- nižja inflacija,
- monetarna stabilnost,
- znižanje transakcijskih stroškov,
- razvoj likvidnega in integriranega kapitalskega trga,
- večja transparentnost cen,
- večja konkurenčnost,
- lažji dostop do finančnih sredstev,
- višja gospodarska rast,
- povečanje investicij,
- znižanje izpostavljenosti valutnim tveganjem.

Slabosti evroobmočja (Štorman, 2009, str. 56):

- izguba monetarne avtonomije,

- izguba nacionalne valute,
- izguba deviznega tečaja in s tem instrumenta za uravnavanje mednarodne konkurenčnosti gospodarstva.

Prednosti skupne valute so se pokazale v času globalne krize v letih 2008 in 2009, saj je prispevala k večji makroekonomski stabilnosti članic EMU. Države članice EU, ki niso prevzele evra, so bile na deviznih trgih izpostavljene pritiskom in padajočim tečajem njihovih valut (Lavrač, 2009, str. 53-54).

1.5.1 Zgodovina uvedbe evra

Na zasedanju ES v Madridu, ki je potekalo decembra 1995, je bila potrjena nova skupna valuta, t. i. evro. Valute držav evroobmočja so v razmerju do evra veljale nepreklicno ob prevzemu evra. Zamenjava nacionalnih valut z evro bankovci in kovanci je potekala v obdobju od 1. 1. 1999 do 31. 12. 2001. Evropski denar je v obtok prišel 1. 1. 2002 in je poleg nacionalnega denarja veljal kot zakonito plačilno sredstvo. Sledilo je obdobje t. i. dvojnega obtoka, saj so bili v uporabi tako evro bankovci in kovanci kot tudi nacionalni denar. Po obdobju dvojnega obtoka, ki je trajalo do 28. 2. 2002, je ostal v obtoku le evro denar kot zakonito plačilno sredstvo. Nacionalne valute, ki jih je zamenjal novonastali evro, pa so od 1. 1. 2002 prenehale obstajati v obliki knjižnega denarja (Zgodovina uvedbe evra, 2011).

Kronološki pregled evropskih držav, ki so uvedle evro ter tako stopile v evro območje (Zgodovina uvedbe evra, 2011):

1. 1. 1999 – Evro postane nova skupna valuta za enajst držav članic EU (Španija, Nizozemska, Portugalska, Nemčija, Italija, Luksemburg, Francija, Avstrija, Finska, Irska in Belgija), ki predstavljajo novonastalo evroobmočje.

1. 1. 2001 – Grčija vstopi v evroobmočje.

1. 1. 2007 – Slovenija vstopi v evroobmočje.

1. 1. 2008 – Malta in Ciper vstopita v evroobmočje.

1. 1. 2009 – Slovaška vstopi v evroobmočje.

1. 1. 2011 – Estonija vstopi v evroobmočje.

2 ZAHODNI BALKAN IN EU

Temeljni dokument določanja evropskega okvirja o zahodnem Balkanu je Solunska agenda iz leta 2003. EU se že dalj časa zavzema za napredek na področju Balkana. Predvsem predvideva okrepitve na področjih ekonomske širitve, regionalnem gospodarskem sodelovanju ter krepitve civilne družbe. Solunska agenda in Salzburška deklaracija sta dosegli svoj cilj na področju evropske pomoči in ureditve razmer na Balkanu (Štuklje, 2009, str. 434).

Leta 2003 je bilo v Solunu doseženo soglasje o perspektivi članstva držav zahodnega Balkana v EU. Pod te države smatramo Albanijo, Srbijo, Kosovo, Bosno in Hercegovino ter Črno goro, ki imajo prost dostop do notranjega trga EU za večino svojih proizvodov in prejemajo finančno podporo, ki jim jo nudi EU zaradi vključenosti v proces stabilizacije in pridružitve (Dovžan, 2009, str. 394).

2.1 Črna gora in EU

Sodelovanje Črne gore (ČG) se je začelo že s statusom samostojne republike Črne gore v nekdanji Jugoslaviji, ko je leta 1997 svet ministrov EU določil politične in gospodarske pogoje za razvoj dvostranskih odnosov z državami zahodnega Balkana. Novembra 2000 je nastal okvirni sporazum o pomoči in podpori, ki jo bo EU zagotavljala republiki Jugoslaviji, hkrati pa se je na vrhu v Zagrebu začel Stabilizacijsko-pridružitveni proces (SPS) za pet držav jugovzhodne Evrope. Program pomoči skupnosti za obnovo, razvoj in stabilizacijo se je začel izvajati leta 2001. Junija 2003 so na ES v Solunu potrdili evropsko perspektivo držav zahodnega Balkana, hkrati pa se je v istem obdobju začel okrepljen dialog med državno skupnostjo Srbijo in Črno goro (SČG) ter EU. Oktobra 2005 so se začela pogajanja o SPS med EU in SČG, za katera so uporabili dvotirni pristop. Zaradi nesodelovanja srbske vlade z Mednarodnim kazenskim sodiščem so bila pogajanja prekinjena. SČG je razpadla dva dni po razglasitvi neodvisne ČG, kar se je zgodilo 3. 6. 2006, ko je črnogorski parlament sprejel Deklaracijo o neodvisnosti. V tem dokumentu je ČG potrdila, da bo spoštovala vse mednarodne pogodbe in sporazume, ki jih je sprejela v okviru državne zveze SČG. ČG je začela pristopati k mednarodnim organizacijam. 11. 5. 2007 je začela sodelovati v Svetu Evrope, 22. 7. 2006 v organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi in 28. 6. 2006 v Organizaciji združenih narodov. Svet EU je 12. 6. 2006 priznal neodvisnost ČG in izrazil namero o nadaljnjem razvoju odnosov s ČG kot suvereno in neodvisno državo. Istega datuma je EK posredovala osnutek pogajalskih smernic za sklenitev SPS s ČG, ki ga je 24. 7. 2006 sprejel ES. EK je 26. 9. 2006 obnovila pogajanja o SPS za ČG in jih nadaljevala na podlagi že doseženih rezultatov v dvotirnih pogajanjih. Sprejetje evropskega partnerstva za ČG s strani ES se je zgodilo 22. 1. 2007. V Podgorici je bil 15. 3. 2007 SPS parafiran, 15. 10. istega leta pa je bil v Luxembourgju še podpisan. Delegacija EK je 1. 11. 2007 dobila sedež v Podgorici, istega meseca pa je bil podpisan okvirni sporazum o instrumentu za predpristopno pomoč. Z začetkom leta 2008 so začeli veljati sporazum o poenostavitvi vizumskih postopkov, o ponovnem sprejemu in začasni sporazum o trgovini in trgovskih zadevah. Pogovori o liberalizaciji vizumskega režima so se začeli februarja, njegov časovni načrt pa je EK sprejela maja 2008. Datum 15. 12. 2008 je bil zelo pomemben za ČG, saj je takrat predložila prošnjo za članstvo, ki je obrodila sadove 17. 12. 2010, ko je ES potrdil status ČG kot države kandidatke. SPS je začel veljati 1. 5. 2010 (Mehikić & Šabić, 2008, str. 296-298).

EK je prvič pripravila ločeno poročilo o ČG v tretjem poročilu o napredku za leto 2006. Ključni izzivi za ČG so predstavljali izboljšanje administrativnih sposobnosti, ojačanje sodnega sistema, odprava korupcije, odprava organiziranega kriminala, sprejetje skladnejše ustave z evropskimi standardi, zmanjšanje stopnje brezposelnosti in povečanje učinkovitosti vlade, parlamenta in državne uprave. Pozitivno mnenje je bilo podano na ekonomskem področju glede doseganja gospodarske rasti (Mehikić & Šabič, 2008, str. 297-298).

3 GOSPODARSTVO ČRNE GORE

3.1 Gospodarsko stanje Črne gore v letu 2010

Gospodarsko stanje ČG leta 2010 je povzeto po poročilu »Centralna banka Črne gore - Godišnji izveštaj glavnog ekonomiste 2010«, 2011, ki ga izdala Centralna banka ČG.

Leta 2010 je ČG izšla iz recesije s posledicami upočasnjene gospodarske rasti in številnimi izzivi. Industrijska proizvodnja, turizem in gozdarstvo so bili ključni sektorji za izboljšanje gospodarstva v letu 2010.

Gibanje nivoja cen je skozi leto 2010 obdržalo prilagajanje trga na recesijo. Zmanjšanje agregatnega povpraševanja in negativni šoki z mednarodnega trga so se pokazali v zelo nizki letni inflaciji, ki je znašala 0,7 %. V letu 2011 se pričakuje porast inflacije, posledično zaradi prenosa efekta z globalnega trga na področju dviga cen naftnih derivatov in hrane, ki pa ji ČG kot velika uvoznica teh proizvodov ne more uiti.

V letu 2010 je bil zaustavljen negativni trend industrijske proizvodnje iz predhodnih dveh let, ki ga glede na leto 2005 zaznamuje 17,5 % rast. Predvsem se je povečala proizvodnja električne energije, plina, vode ter rudarstvo. Sektor turizma se je pokazal v letu 2010 kot fleksibilen in konkurenčen. Glede na leto 2009 je zabeleženo povečanje števila turistov za 4,6 % in povečanje števila prenočitev za 4,6 %. Turizem pa je tudi eden glavnih faktorjev za pozitivne učinke na rast razvoja. Glede na leto 2009 je v gozdarstvu zabeležena rast za 18,4 %, v zidarstvu pa padec za 0,8 %.

Trg kapitala je bil v letu 2010 še vedno v globoki krizi. Promet na njem je v letu 2010 padel za 86 %. Na trgu dela je prišlo do povečanja števila brezposelnih za 6,4 % in zmanjšanja števila zaposlenih za 7,1 %. Vzrok za to tiči v zakasnitvi posledic gospodarske krize. Nezaposlenost je v letu 2010 znašala 12,1 % in je bila višja kot predhodno leto, ko je znašala 11,4 %. Za leto 2011 je napovedana stopnja nezaposlenosti 11,1 % in naj bi padala vse do leta 2013 do ene številčne stopnje.

Plačilnobilančna gibanja so v letu 2010 zabeležila izboljšanje. Skupni izvoz blaga je v letu 2010 narasel za 20,3 %, skupni uvoz pa za 0,1 %. Do plačilnobilančnega neravnotežja je prišlo zaradi deficita menjave blaga, kar nakazuje nizko stopnjo konkurenčnosti ČG. Suficit je

ustvarjen v podbilanci storitev ter v tekočih transferjih. V letu 2010 je zabeležen priliv tujih investicij v višini 17,9 % BDP-ja, kar pa je pričakovati tudi za prihodnja leta na področju energetike, turizma in infrastrukture.

Trg kapitala je še vedno v letu 2010 v globoki krizi. Promet na trgu kapitala je v letu 2010 padel za 86 %. Na trgu dela je prišlo do povečanja števila brezposelnih za 6,4 % in zmanjšanje števila zaposlenih za 7,1 %, za kar vzrok tiči v zakasnitvi posledic gospodarske krize. Nezaposlenost je v letu 2010 znašala 12,1 % in je višji kot predhodno leto ko je znašala 11,4 %. Za leto 2011 je napovedana stopnja nezaposlenosti 11,1 % in naj bi padala vse do leta 2013 do eno številčne stopnje.

Glavni faktor rasti gospodarstva je širjenje sektorja storitev, predvsem turizma. Povečanje izvoza je načrtovano v letu 2011, medtem ko naj bi domače povpraševanje ostalo nizko vse do leta 2012.

CBČG mora v letu 2011 stremeti k izboljšanju omejenih rezerv, povečanju likvidnosti ter izposojanju na mednarodnem kapitalskem trgu po nizkih obrestnih merah. Strukturne spremembe pa so predvidene na regulaciji bančnega sektorja, znižanju javnega zadolževanja, znižanju brezposelnosti, izboljšanju izobrazbe ter izboljšanju učinkovitosti na področju energetske in transportne infrastrukture.

3.2 Gospodarsko stanje črne gore v začetku leta 2011

Gospodarsko stanje ČG v začetku leta 2011 je povzeto po poročilu »Centralna banka Črne gore - *Izveštaj glavnog ekonomiste 1 kvartal 2011 godine*«, 2011a, ki ga izdala Centralna banka ČG.

Gospodarstvo je v začetku leta 2011 zaznamovala malo nižja gospodarska rast kot v letu 2010. Le-ta je bila dosti nižja kot v obdobju pred krizo. V letu 2011 pa še zmeraj ostajajo mnogi riziki, kot so visoka stopnja nelikvidnosti realnega sektorja, upočasnjena kreditna aktivnost, rast javnega dolga, nižji javni prihodki od planiranih ter številni riziki z mednarodnega trga.

Gospodarska rast je zabeležena v sektorju gozdarstva, zidarstva, prevoza, trgovine in turizma. Padec pa se je zgodil v industrijskem sektorju. Letna stopnja inflacije je v prvem tromesečju znašala 3,7 %, glede na december 2010 pa 3,3 %. Stopnja inflacije se je povečala predvsem zaradi povečanja cen hrane in goriva, ki predstavljata velik del črnogorskega uvoza.

Sektor turizma je sledil pozitivnemu trendu iz leta 2010 s povečanjem števila turistov za 2,6 %, vendar pa se je število prenočitev zmanjšalo za 5,6 % glede na isto obdobje v letu 2010.

Kljub temu je za leto 2011 predvidena dobra turistična sezona. Izvoz blaga je bil v prvem tromesečju večji za 99,3 %, uvoz pa za 12,5 %, kar predstavlja največjo pokritost uvoza z izvozom za obdobje zadnjih štirih let. Tuje investicije so še vedno visoke, vendar so v primerjavi z istim obdobjem v letu 2010 nižje za 17,4 %. Na trgu dela se nadaljuje povečanje rasti stopnje nezaposlenosti kar za 2,2 % kot v istem obdobju leta 2010.

4 MAASTRICHTSKI KONVERGENČNI KRITERIJI

4.1 Maastrichtska pogodba

Maastrichtski sporazum je bil dosežen decembra 1991, na katerem so bili sprejeti tudi konvergenčni kriteriji, ki jih morajo izpolnjevati države članice EU.

Da bi bila stabilnost EMU močna in bi dosegala ustrezno rast ter blagostanje, morajo države, ki vstopajo v EMU, izpolnjevati ustrezne kriterije. Ti kriteriji omogočajo visoko stopnjo homogenosti med temi državami, kar predstavlja podobnost osnovnih makroekonomskih politik ter njihovega stanja. Konvergenčne kriterije delimo na nominalne, realne in pravne kriterije. Kriteriji se nanašajo na doseganje nizke stopnje inflacije, nizke dolgoročne obrestne mere, stabilnih deviznih tečajev nacionalnih valut in zdravih javnih financ. Formalno so zapisani le štirje konvergenčni kriteriji, vendar jih je vsebinsko pet. Skupaj pa določajo, ali je država kandidatka pripravljena vstopiti v EMU. Kriterij na področju javnih financ obsega javnofinančni primanjkljaj in javnofinančni dolg, skupaj pa predstavljata fiskalni kriterij. Primarni cilj kriterijev je zagotavljanje cenovne stabilnosti na področju EMU (ECB, 2011e, str. 8-30).

Konvergenčni maastrichtski kriteriji so opredeljeni v členu 140(1) Protokola o konvergenčnih merilih in Pogodbe o delovanju Evropske unije. Delimo jih na ekonomske in pravne. Evropska komisija in ECB ocenjujeta izpolnjevanje konvergenčnih kriterijev v konvergenčnem poročilu, ki izide najmanj enkrat na dve leti. Za to poročilo pa lahko zaprosi tudi država članica EU, ki še ni uvedla evra (Kriteriji za uvedbo evra, 2011).

4.1.1 Nominalni konvergenčni kriterij

Z nominalnimi konvergenčnimi kriteriji želimo doseči blagostanje na področju:

- nizke stopnje inflacije,
- zdravih javnih financ,
- nizke stopnje obrestnih mer,
- stabilnosti deviznih tečajev.

Kriteriji glede dolgoročne obrestne mere in stopnje inflacije se spreminjajo glede na povprečje najboljših treh držav članic EU, ki pa se mu za pridobitev referenčne vrednosti prišteje še določeno število odstotnih točk. Kriterija glede javnofinančnega stanja in tečajni

kriterij pa so vseskozi enaki. Vsi kriteriji pa skupaj tvorijo maastrichtske kriterije. Preprečili naj bi prekomerno izkoriščanje skupne fiskalne politike enotnega gospodarskega in denarnega področja.

Konvergenčni kriteriji, ki so bili določeni z maastrichtsko pogodbo (Roter, 2004, str. 30-31):

- **Kriterij stabilnosti cen** določa, da letna stopnja inflacije ne sme presegati referenčne vrednosti, ki je izračunana kot povprečje inflacijskih stopenj najboljših treh držav EU, ki dosegajo najnižje stopnje inflacije, temu pa prištejejo še 1,5 odstotne točke. Referenčna vrednost maastrichtskega kriterija glede inflacije se spreminja, saj se višina inflacije spreminja skozi čas. Harmoniziran indeks potrošnih cen izraža stopnjo inflacije.
- **Kriterij dolgoročnih obrestnih mer** pravi, da dolgoročna obrestna mera ne sme biti več kot za 2 odstotni točki višja od povprečja dolgoročnih obrestnih mer treh držav članic EU z najnižjo stopnjo inflacije, kar predstavlja referenčno vrednost. Referenčna vrednost maastrichtskega kriterija glede obrestnih mer se spreminja, saj se višina dolgoročnih obrestnih mer spreminja skozi čas.
- **Kriterij deviznega tečaja** pravi, da se mora država kandidatka pridružiti mehanizmu deviznega tečaja ERM II za obdobje dveh let in imeti v tem času stabilen režim deviznega tečaja. Le-ta v tem obdobju ne sme biti izpostavljen prevelikim pritiskom in se mora gibati znotraj dopustnih meja nihanja deviznega tečaja ($\pm 15\%$ okrog centralne paritete). Hkrati pa tečaj ne sme devalvirati nasproti katerikoli drugi valuti držav članic EU.
- **Kriterij proračunskega primanjkljaja** določa, da letni proračunski primanjkljaj držav članic ne sme presegati 3% bruto domačega proizvoda (BDP), kar predstavlja referenčno vrednost. Če država presega ta kriterij, je najmanj zaželeno, da se vrednost primanjkljaja približuje referenčni vrednosti oziroma je preseganje znatno in neprestano upada. Ob posebnih primerih so dovoljena samo izjemna in začasna odstopanja.
- **Kriterij javnega dolga** določa, da javni dolg ne sme presegati 60% bruto domačega proizvoda (BDP). Ob preseganju kriterija se mora razmerje zadostno zmanjševati in se mu približevati z zadostno hitrostjo.

4.1.2 Realni konvergenčni kriteriji

Realna konvergenca ni v nobenem od dokumentov omenjena kot kriterij za vstop v monetarno unijo. Za realno konvergenco ni predpisana meja tako kot za nominalno. Deli se na strukturno in dohodkovno konvergenco. Izenačevala naj bi življenjski standard med državami, ki se kaže skozi stopnjo brezposelnosti, javno porabo, dohodek na zaposlenega, strukturo plačilne bilance ipd.

Pri izkazovanju dohodkovne konvergence se najpogosteje kot kazalnik uporablja raven BDP-ja na prebivalca, merjena po kupni moči glede na povprečje v državah EU. Pri tem kazalniku pa ni potrebno, da država članica dosega kriterij oziroma, da dosega primerno velikost. Bolj

kot to je pomembna ocena dolžine obdobja, ki ga bo določena država potrebovala za doseganje določene ravni tega povprečja. Strukturna konvergenca pa se nanaša na institucionalni okvir, v katerem posluje gospodarstvo. Kaže se v stopnji zaposlenosti prebivalstva, vlogi države na trgu, produktivnosti, pokojninski in zdravstveni reformi, vlaganju v izobraževanje in podobno (Roter, 2004, str. 31).

4.1.3 Pravni konvergenčni kriteriji

Za izpolnitev pravnega konvergenčnega kriterija je potrebno uskladiti nacionalno zakonodajo z določbami Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti, Statutom ECB in ESCB, s tem pa zagotoviti popolno neodvisnost centralne banke. Z njegovo izpolnitvijo in izpolnitvijo maastrichtskih kriterijev lahko država članica EU postane del območja evra in uvede evro (Kriterij za uvedbo evra, 2011).

ECB je pri ocenjevanju pravne konvergence pazljiva na kakršne koli znake pritiskov na NCB ter njeno nemoteno in trajno delovanje in implementacijo ustreznih določb, ki so skladni s cilji EU (ECB, 2011e, str. 16).

5 IFLACIJA

Maastrichtski kriteriji določajo, da stopnja inflacije ne sme presegati povprečne stopnje inflacije treh držav z najnižjo stopnjo inflacije za več kot 1,5 odstotne točke. Izpolnjevanje dosega visoko stabilnost cen, kar pa je temeljni cilj ESCB.

Spremembe v ravni drobnoprodajnih cen izdelkov in storitev glede na izdatke, ki jih domače prebivalstvo namenja za nakupe končne porabe doma in v tujini, meri **indeks cen življenjskih potrebščin (CPI)**. Uteži, ki se uporabljajo za izračun indeksa v določenem letu, predstavljajo relativne deleže izdelkov in storitev v skupni vrednosti vseh opazovanih izdelkov in storitev. Spremembe v ravni drobnoprodajnih cen izdelkov in storitev glede na izdatke, ki jih domači in tuji potrošniki namenijo za nakup na domačem ozemlju, meri **harmonizirani indeks cen življenjskih potrebščin (HICP)**. HICP pa se uporablja za primerjanje inflacijskih stopenj, saj ga računajo tudi v drugih državah članicah EU.

Pri praktični interpretaciji inflacijskega kriterija pa lahko naletimo na nekaj težav. Težave so na področju tehnične podrobnosti izračuna ali njegove ekonomske smiselnosti. Na tehničnem področju pride do problema pri zbiru treh držav članic EU z najnižjo inflacijsko stopnjo, ki jih rabimo za izračun inflacijskega maastrichtskega kriterija. V primeru, da imajo več kot tri države enako visoko stopnjo inflacije, pride do vprašanja izbire med njimi. Ta problem pa se veže tudi z maastrichtskim kriterijem obrestne mere, saj je povezan z inflacijskimi stopnjami. Ballas-Samuelsonov učinek pa povzroča dodatno inflacijo v pridruženih članicah in povzroči

povečanje realnega deviznega tečaja, ki je posledica razvojnega dohitevanja na področju realne konvergence novih članic EU. (Roter, 2004, str. 31-32).

Na stopnjo inflacije vplivajo različni dejavniki. EMU vodi skupno monetarno politiko za države članice EU, zato je po vstopu vanjo predvsem pomembna dobra fiskalna politika za uravnavanje stopnje inflacije. Monetarna in fiskalna politika sta najpomembnejša dejavnika, ki vplivata na inflacijo. Monetarno politiko vodi NCB, fiskalno pa vlada države (Izvajanje denarne politike, 2011).

Instrumenti NCB pri reguliranju količine denarja v obtoku (Izvajanje denarne politike, 2011):

- **Operacije na odprtem trgu** zajemajo zmanjšanje ali povečanje bančnih rezerv s prodajo ali nakupom državnih vrednostnih papirjev.
- **Diskontna stopnja** predstavlja obrestno mero izposojenega denarja, ki ga NCB računa za posojilo tega denarja poslovnim bankam.
- **Obvezne rezerve** predstavljajo stopnjo rezerv poslovnih bank, ki jo spreminja in določa NCB.

Instrumenti vlade, ki vplivajo na državne izdatke in prihodke (Izvajanje denarne politike, 2011):

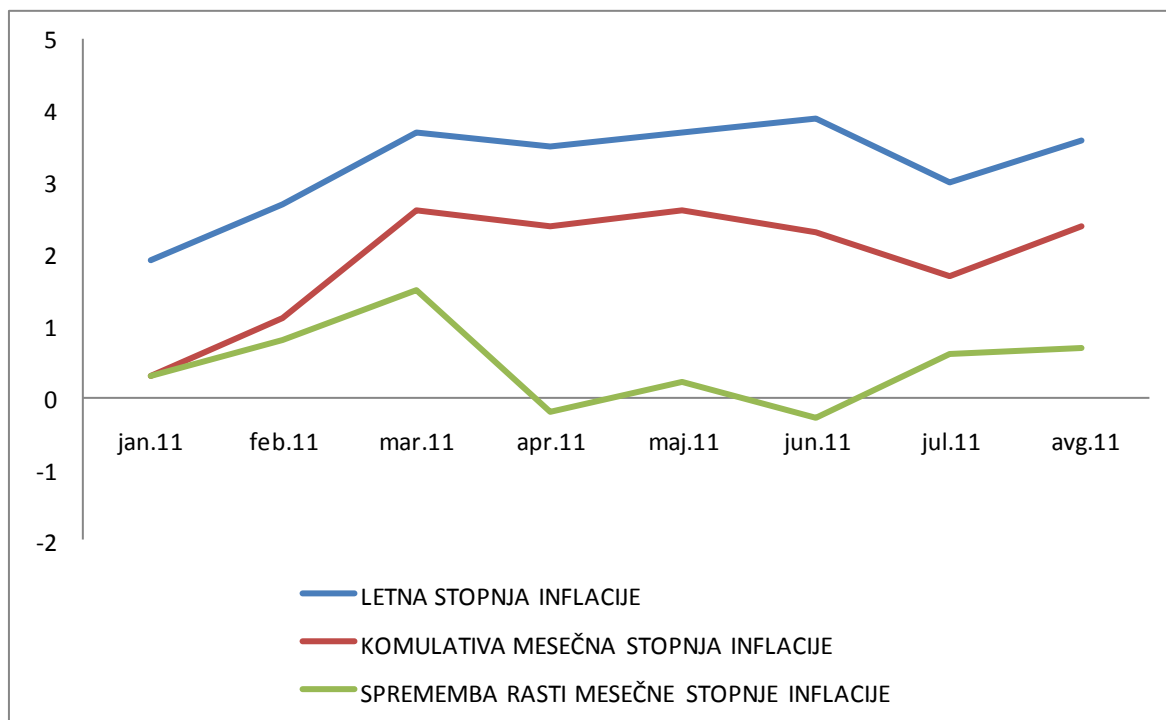
- **Diskrecijski ukrepi** vplivajo na raven investicij, načrtovane izdatke države ter spremembe davkov in transferjev.
- **Avtomatski stabilizatorji** zmanjšujejo občutljivost gospodarstva na zunanje šoke.

Na inflacijo pa vplivajo še drugi dejavniki, kot so zunanja trgovinska politika, politika cen in politika plač. Slednja mora biti uravnavana tako, da stopnja rasti plač raste podobno kot stopnja produktivnosti dela. Pritiski na inflacijo in njeno pričakovanje vplivajo na neenakomerno povečanje rasti plač in rasti produktivnosti dela (Izvajanje denarne politike, 2011).

5.1 Inflacija v črni gori

Gibanje nivoja cen je skozi leto 2010 obdržalo prilagajanje trga na recesijo. Zmanjšanje agregatnega povpraševanja in negativni šoki z mednarodnega trga so se pokazali v zelo nizki letni inflaciji, ki je znašala 0,7 % (merjena s CPI). V letu 2011 se pričakuje porast inflacije zaradi prenosa efekta z globalnega trga na področju dviga cen naftnih derivatov in hrane, ki mu ČG kot velika uvoznica teh proizvodov ne more uiti.

Slika 1: Stopnja inflacije Črne gore v letu 2011

Legenda: * Inflacija računana z HICP, izražena v %.

Vir: Prirejeno po MONSTAT, Harmonizovani indeks potrošaških cen (HICP), 2011a–h.

Na sliki 1 vidimo, da je letna stopnja inflacije v avgustu iz julijske stopnje, ki je znašala 3 %, narasla na 3,6 %. Mesečna inflacija je v avgustu narasla za 0,7 % (merjena s HICP). Skozi leto 2011 je letna stopnja inflacije dokaj stabilna, vendar višja kot v začetku leta, ko je znašala 1,9%.

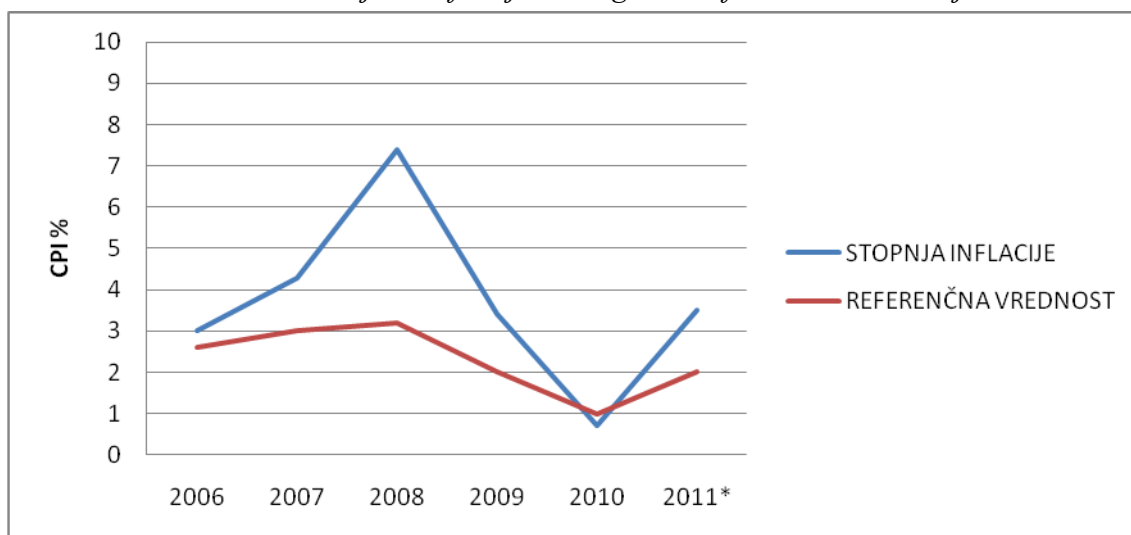
Glavne skupine, ki so zabeležile pozitivno letno stopnjo inflacije v %, merjene z HICP so bile (MONSTAT, 2011h):

- Alkohol in tobak (+15,5)
- Zdravje (+12)
- Prevoz (+6,8)
- Hrana in brezalkoholne pijače (+4,3)
- Komunikacije (+3)
- Nepremičnine, voda, elektrika, plin in druga goriva (+1,5)
- Hoteli in restavracije (+1,4)
- Kultura (+0,2)

Glavne skupine, ki so zabeležile negativno letno stopnjo inflacije v %, merjene z HICP so bile (MONSTAT, 2011h):

- Obleka in obutev (-1,8)
- Izobraževanje (-0,5)
- Ostali proizvodi in storitve (-0,4)

Slika 2: Primerjava inflacije Črne gore z referenčno vrednostjo

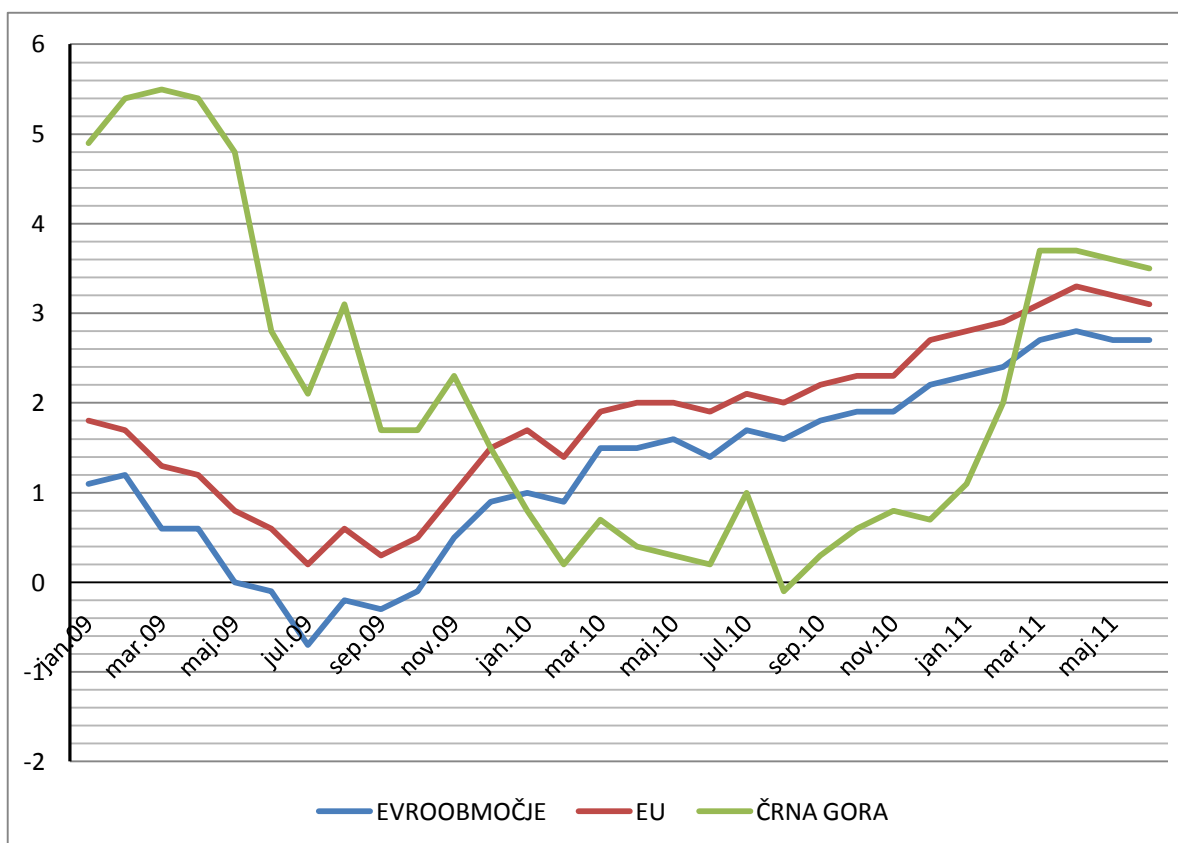

*Legenda: *Predvidena inflacija za leto 2011. Inflacija računana na podlagi CPI, izražena v %.*

Vir: European Commission, 2011 Pre-accession Economic Programmes of candidate countries: EU Commission assessments, 2011 ;ECB, Convergence report, 2011a-d.

Na sliki 2 je prikazano gibanje stopenj inflacije ČG, merjene na podlagi indeksa cen življenjskih potrebščin (CPI). V letu 2006 je ČG obdržala cenovno stabilnost, kljub rahlemu povečanju cen blaga in storitev. V letu 2007 je stopnja inflacije začela rasti in je dosegla višek v letu 2008. Povišanje stopnje inflacije je prišlo zaradi povečanja agregatnega povpraševanja, visoke rasti cen nepremičnin, menjave metodologije računanja cen električne energije, rasti cen telekomunikacije in visoke rasti cen nafte na svetovnem trgu. Recesivno stanje na globalnem trgu v letu 2009 je vodilo k stabilizaciji inflacije in omejitve zunanjih inflacijskih vplivov na ČG. Posledično se je v letu 2009 zmanjšalo agregatno povpraševanje in uvoz blaga. Kot vidimo, je bila v letu 2008 najvišja inflacija od osamosvojitve ČG, ki ji je sledil padec inflacijske stopnje vse do leta 2010. V letu 2011 pa je narasla zaradi povečanja cen hrane in goriva, ki predstavljata velik delež uvoza ČG. Na sliki 2 pa se vidi tudi primerjava referenčne vrednosti konvergenčnega kriterija s stopnjo inflacije v ČG. Le-ta ni dosegala konvergenčnega kriterija vse do leta 2010, ko se je njena inflacija spustila pod referenčno vrednostjo ter dosegla rekordno nizki nivo inflacije v ČG. V letu 2011 pa je stopnja inflacije to vrednost ponovno presegla. V letu 2011 se je povečala predvsem zaradi povečanja cen hrane in goriva, ki predstavljata velik delež uvoza ČG.

Slika 3: Primerjava inflacije Črne gore, EU in evroobmočja

Legenda: *Letna sprememba inflacije, računana z HICP, izražena v %

Vir: Centralna banka Črne gore, Bilten Centralne banke Crne Gore Jul 2011, 2011b.

Na sliki 3 primerjam stopnje inflacije med ČG, EU in evroobmočjem. Stopnja inflacije v ČG je bila v začetku leta 2010 nižja, v marcu 2011 pa je rahlo višja kot v EU in evroobmočju. Inflacija ČG pa je bila vse od začetka leta 2009 do novembra 2010 višja od stopnje inflacije EU in evroobmočja. Inflacija v EU in evroobmočju se skozi celotno opazovano obdobje gibljeta podobno, vendar je inflacija v EU vedno višja kot v evroobmočju.

6 OBRESTNA MERA

Odstopanje dolgoročnih obrestnih mer ne sme biti višje od povprečja treh držav članic z najnižjimi stopnjami inflacije za 2 odstotni točki.

Zaupanje investitorjev v finančne instrumente se odraža v višini obrestne mere, hkrati pa pokaže njihova inflacijska pričakovanja. Statistični podatek o dolgoročni obrestni meri je izražen s povprečnimi mesečnimi obrestnimi merami za dolgoročne državne obveznice, ki so podane v odstotkih na leto. Za obstoječe države članice je statistični okvir določen s strani EK in je tisti, ki se upošteva za opredeljevanje dolgoročnih obrestnih mer. Za namen ocenjevanja konvergence se uporabi harmonizirana dolgoročna obrestna mera. V ravni dolgoročne

obrestne mere se kaže trajnost dosežene konvergence in sodelovanje v mehanizmu deviznih tečajev.

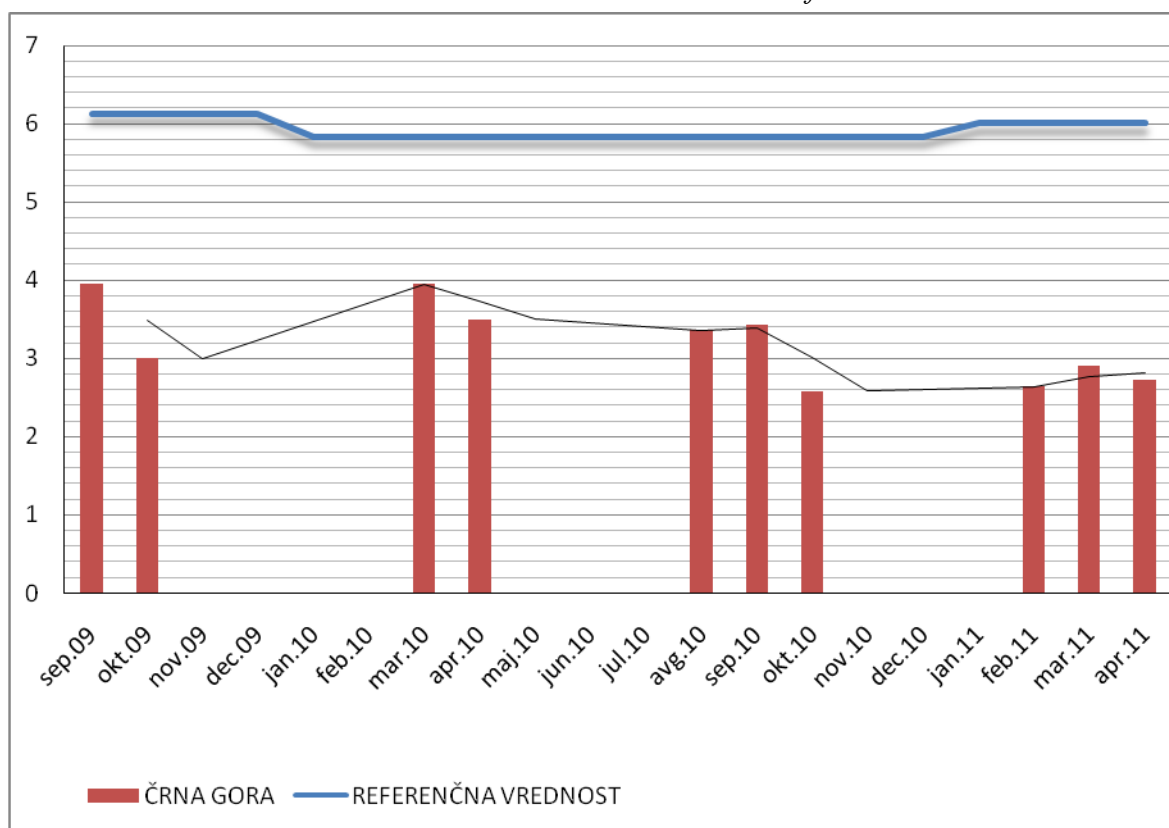
Z upoštevanjem razlik v definicijah obrestnih mer posameznih držav se obrestne mere izračunajo glede na primerljive vrednostne papirje ali dolgoročne državne obveznice. Če v državi ni na voljo nobena usklajena dolgoročna obrestna mera, se opravi splošna analiza finančnih trgov ob upoštevanju bonitetnih ocen države, ravni javnega dolga in drugih kazalnikov (ECB, 2011e, str. 15).

Banke pa uporabljajo te mere za vplivanje na hipotekarne in druge vrste obrestnih mer, ki jih zaračunavajo poslovnim bankam. Te obrestne mere so eden od najbolj učinkovitih orodij za kontroliranje inflacije in držanje le-te pod določeno omejitvijo. V območju evra o višini obrestne mere odloči Svet ECB. ECB je edini izdajatelj evro denarja, kar pa ji daje monopol na področju dobavljanja denarja. Na podlagi monopola lahko določi pogoje, po katerih si bodo banke sposojale denar od nje.

6.1 Obrestna mera v Črni gori

Obrestne mere za državne obveznice v območju evra, predstavljajo harmonizirane dolgoročne obrestne mere na mesečni ravni. Te pa se uporabljajo za oceno skladnosti konvergenčnega merila. Za dolgoročne obrestne mere se v ČG uporabljajo informacije o mesečni spremembi dolgoročnih obrestnih mer 182-dnevni zakladnih menic ČG. Na sliki 4 vidimo, da obrestna mera ČG v obdobju od septembra 2009 ter do aprila 2011, ne presega referenčne vrednosti.

Slika 4: Obrestna mera državnih obveznic ČG in referenčna vrednost

Legenda: *Obrestna mera izražena v %

Vir: Međunarodne komparacije, 2011.

7 DEVIZNI TEČAJ

Današnji mehanizem deviznih tečajev ERM II izhaja iz predhodnega mehanizma ERM. Le-ta je bil mehanizem deviznih tečajev, ki je predstavljal sistem fiksnih a prilagodljivih tečajev. Nihanje je bilo omejeno na možno odstopanje $\pm 2,25$ odstotka od bilateralnega tečaja. Leta 1993 pa se je razpon dopustnega nihanja razširil na ± 15 odstotkov. Ob uvedbi evra se je z določenimi spremembami ERM spremenil v ERM II. Od držav kandidatk se pričakuje, da se bodo ob vstopu v EU, ali ko bodo pripravljene, vključile v ERM II. To pa je tudi obvezno za vstop v EU, saj ga narekuje maastrichtski kriterij (Prevzem evra, 2011).

Režim ERM II je trda inačica trdega deviznega tečaja, dokler država ne uvede evro (vsaj 2 leti), saj je nacionalna valuta pritrjena ali obešena na drugo valuto, poleg tega pa devalvacija in revalvacija nista možni. To pa pomeni, da si centralna banka ne more privoščiti dosti sterilizacijskih nakupov ali prodaj deviz (Ribnikar, 2004, str. 51-54).

Znotraj ERM II ni mogoče izvajati režima uravnavanega drsečega deviznega tečaja, čistega drsečega deviznega tečaja, plazeče vezave in vezave nacionalne valute na drugo valuto, ki ni evro. V središču mehanizma ERM II je postavljen evro, ki naj bi povezal valute držav članic

EU, kljub temu pa bi zagotovil stabilnost deviznega tečaja ter povezanost med evrom in valutami držav članic, ki ga niso sprejele. (Majcen 2002, str. 18)

V sistemu ERM II je centralni tečaj določena vrednost domače valute za evro. Sprejme ga država kandidatka v soglasju z ECB, z nacionalnimi bankami evrosistema in ECOFIN (Svet gospodarskih in finančnih ministrov EU). Pogoj za zagotavljanje dolgoročne stabilnosti je, da raven centralnega tečaja bistveno ne odstopa od ravnovesnega tečaja. Precenjena raven centralnega tečaja poslabša konkurenčnost države, vpliva na plačilno bilanco in omejuje gospodarsko aktivnost. Podcenjena raven centralnega tečaja skozi cene uvoza sproži inflacijske pritiske ali pregrevanja gospodarske aktivnosti. Centralni tečaj pa postane po določenem času bivanja v ERM II menjalno razmerje pri prevzemu evra. Tržni tečaj se lahko giblje v višini $\pm 15\%$ glede na izbrani centralni tečaj. Če prebije spodnjo ali zgornjo mejo dovoljenega odstopanja, so mogoče intervencije, ki so podprte s strani ECB. Te so avtomatične in omogočajo dostop do zelo kratkoročnih finančnih virov.

Pri pregledu za konvergenčno poročilo se ocenjujejo tudi podatki, ki kažejo vrednost deviznega tečaja. Podatki temeljijo na finančnem, tekočem in kapitalnem računu plačilne bilance ter na gibanju realnega dvostranskega in efektivnega tečaja. Pregleda pa se tudi, ali si je država pomagala z likvidnostjo pomočjo centralne banke ali plačilnobilančno podporo oziroma pomočjo (ECB, 2011e, str. 13-15).

7.1 Devizni tečaj Črne gore

ČG ima uradno valuto evro, ki je prevzeta in edina valuta ter zakonito plačilno sredstvo. Evro se v ČG uporabljajo že od leta 2002. Evro je prevzela ČG brez kakršnega sklenjenega ustreznega sporazuma z EU. EU in ECB pa ne nasprotujeta uporabi evra v ČG. ČG tudi ne pričakuje, da bo EU zahtevala umaknitev valute evro na njenem območju. Zato mislim, da ČG ne bo potrebno sodelovati v deviznem mehanizmu ERM II, saj nima svoje nacionalne valute, ki bi jo vezala na evro ter tako preskusila njeno stabilnost.

8 JAVNOFINAČNI PRIMANJKLJAJ

Tečajna politika po vstopu v EU postane stvar skupnega interesa. Vodenje lastne fiskalne politike pa je odgovornost posamezne države članice EU.

Pri javnofinančnem primanjkljaju mora EK upoštevati, ali primanjkljaj presega javne investicijske odhodke, javnofinančno in srednjeročno gospodarsko stanje. ECB pa izrazi svoje mnenje o javnofinančnih gibanjih. Pri upoštevanju vzdržnosti ECB preverja pomembne kazalnike javnofinančnih gibanj za obdobje desetih let, prouči povezave med gibanjem dolga in primanjkljaja ter predvideva prihodnja gibanja in izzive javnih financ. Najprej pa se prouči gibanje deleža primanjkljaja v BDP-ju, na katerega vplivajo številni dejavniki. Le-ti so razdeljeni na »ciklične« in »neciklične učinke«. Prvi so povezani z gospodarskimi cikli, drugi

pa s strukturnimi ali stalnimi prilagoditvami javnofinančne politike. Za izkazovanje javnofinančnih tokov je predpisana Metodologija evropskega sistema računov 1995 (ESA 95). Predpisana je zaradi lažje primerljivosti podatkov za vse sektorje države med državami, saj ima vsaka svojo shemo za izkazovanje javnofinančnih tokov (ECB, 2011e, str. 11-12).

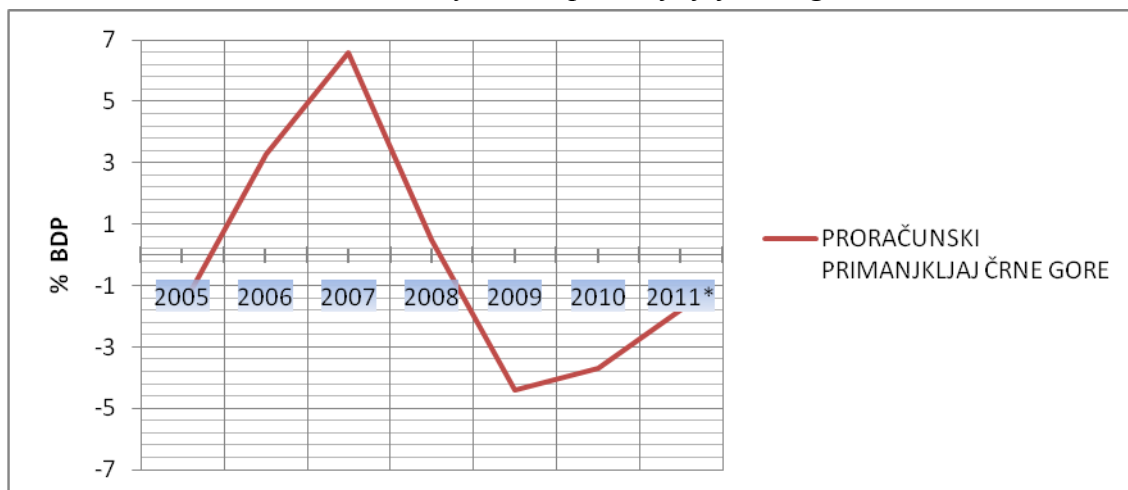
Junija 1997 je v Amsterdamu Evropski svet sprejel **Pakt stabilnosti in rasti** (Pakt), ki specifično določa fiskalno obnašanje držav članic. Pakt naj bi preprečil nastop prevelikih deficitov v državah evro območja. Cilj Pakta je zagotoviti zdrave in vzdržne javne finance na srednji rok. Na podlagi tega morajo države članice evro območja izpolnjevati programe stabilizacije, kandidatke za evro območje pa programe konvergence. Članice evro območja morajo državni primanjkljaj spustiti pod zgornjo mejo v obdobju dveh let, če pričakujejo, da bo presežena zgornja meja. Ob preseganju zgornje meje pa imajo obdobje enega leta za spustitev pod to mejo, razen če je s strani ES določeno drugače (Razvoj, 2011).

V EU se pojavlja problem zastojkarstva in moralnega hazarda, kar naj bi preprečil Pakt. O tem govorimo, kadar država zaradi slabo vodene monetarne politike prevali del svojih stroškov na Unijo. Ta država pa se zaveda, da bodo nastali problem oziroma prekomerni deficit in javni dolg reševale druge države članice EU, ki se zavzemajo za stabilnost evro območja.

8.1 Javnofinančni primanjkljaj Črne gore

Maastrichtski kriterij navaja, da vrednost primanjkljaja ne sme biti višja od 3 % BDP-ja na letni ravni. Na sliki 5 vidimo, da od leta 2005 ter do leta 2009 ČG izpolnjuje kriterij javnofinančnega primanjkljaja. V letu 2009 in 2010 pa ne izpolnjuje kriterija, saj se je višina primanjkljaja spustila pod dovoljeno mejo. Trend nižanja javnofinančnega primanjkljaja je možno zaslediti od leta 2009. Od svoje osamosvojitve leta 2006 je bila ČG vse do leta 2008 v javnofinančnem presežku, zaradi trenda rasti trgovinske menjave, velikim prilivom tujih investicij in rasti javnih prihodkov.

Slika 5: Javnofinančni primanjkljaj Črne gore

Legenda: *Podatek za prvo polletje. Javnofinančni primanjkljaj izražen v % BDP.

Vir: Centralna banka Črne gore, Bilten Centralne banke Crne Gore Maj 2006, 2006; Centralna banka Črne gore, Izveštaj glavnog ekonomiste 1 kvartal 2011 godine, 2011a.

Na sliki 6 sem primerjal gibanje javnofinančnega primanjkljaja ČG z evroobmočjem in EU. Opazimo lahko, da v letu 2009 in 2010 vsi presegajo vrednost konvergenčnega kriterija. Posledica visokega javnofinančnega primanjkljaja je gospodarska kriza in njeni negativni vplivi, ki zahtevajo večjo solidarnost in pomoč državam članicam EU, ki so v stiski. ČG pa je tudi edina, ki je v obdobju 2006/2010 bila v javnofinančnem presežku.

Slika 6: Primerjava javnofinančnega primanjkljaja Črne gore, EU in evroobmočja

Legenda: *Primanjkljaj izražen v % BDP.

Vir: ECB, Statistics Pocket Book, 2011f-g; Centralna banka Črne gore, Bilten Centralne banke Crne Gore Jul 2011, 2011b.

9. JAVNI DOLG

Javni dolg je posledica preteklih proračunskih primanjkljajev in predstavlja obveznost države v določenem trenutku.

Vzdržnost javnih financ je odvisna od velikosti javnega dolga. Visok javni dolg lahko kljub dobri primerjavi z BDP-jem povzroči ekonomsko neravnovesje. Pri dolgu je pomembna njegova ročnost ter razpršenost odplačil v času. Zagotoviti je potrebno primerno raven refinanciranja dolga z nizkim stroškom zadolževanja in čim manjšo izpostavljenost tečajnim in obrestnim tveganjem.

Vzdržnost javnih financ se na podlagi rezultatov v zadnjih desetih letih pregleda z vidika uspešnosti države članice. Pregledajo pa se gibanje javnega dolga, prilagoditev med primanjkljajem in dolgom, razlika med nominalno rastjo BDP-ja in obrestnimi merami ter primarni saldo. Za oceno prihodnjih gibanj javnega dolga se pregleda proračunski načrt držav in pretekle napovedi EK na podlagi upoštevanja srednjeročne fiskalne strategije (ECB, 2011e, str. 12-14).

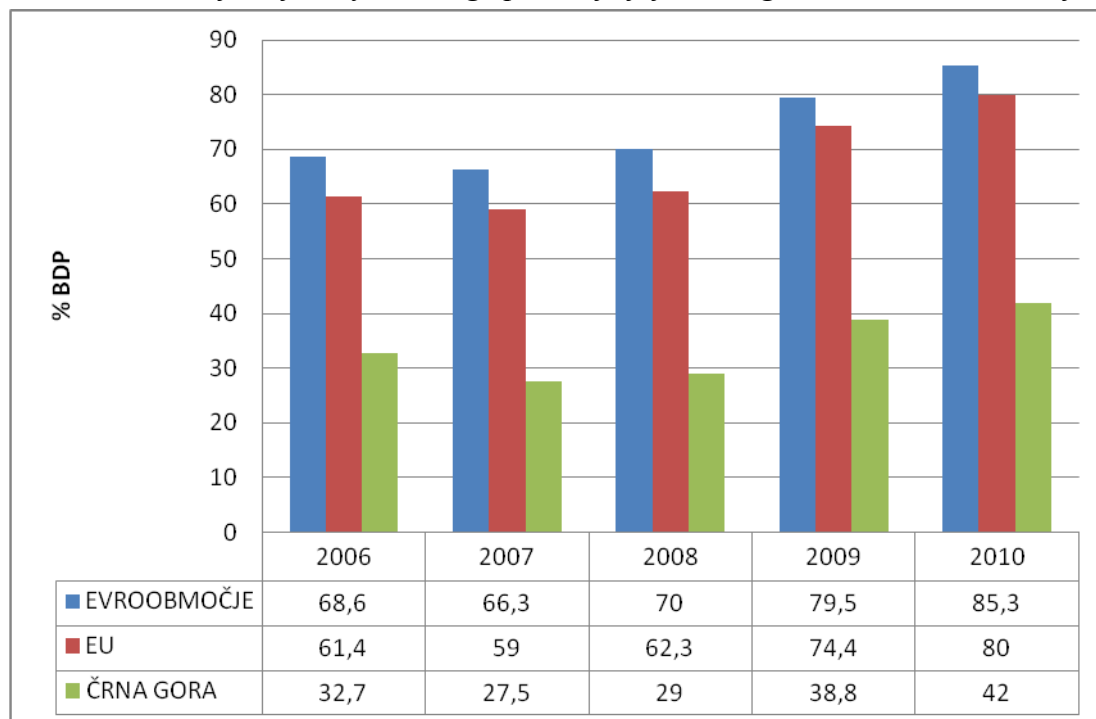
9.1 Javni dolg Črne gore

Po izbruhu gospodarske krize ob koncu leta 2008 se je dinamika gibanja javnega dolga gibala na podlagi potreb po financiranju proračuna ter znatnemu zmanjšanju davčnih prihodkov.

Javni dolg ČG naj bi bil dokaj stabilen. Problemi njegove stabilnosti pa lahko nastanejo v primeru močnega povečanja negativnega nihanja BDP-ja, proračunskega primanjkljaja na dolgi rok ter dodatnega povečanja javnega dolga. Javni dolg ne presega maastrichtskega konvergenčnega kriterija. ČG pa ga želi zmanjšati s povečanjem izvoza, proizvodnje in turizma. Problem na področju izvoza pa je, da se zaradi omejene razširjenosti gospodarske aktivnosti zelo malo uvoza pokriva z izvozom.

Javni dolg sestavljata domači in tuji dolg. Domači dolg je dokaj stabilen, medtem ko se je tuji dolg povečal zaradi povečanja deviznega tečaja dolar/evro, kar je posledično povečalo vrednost dolga za posojila v dolarjih, ki jih ima ČG. Za domači dolg je zaradi povečanja njegovega odplačevanja predvideno zniževanje od leta 2011 do leta 2014. Javni dolg pa naj bi se stabiliziral v letu 2013 ter se spustil na raven, ki je zaznamovala obdobje pred krizo. Pričakuje pa se tudi upad potreb po financiranju proračuna v prihodnjih letih, naraščanje primarnega presežka, napoved širitve gospodarstva. Javni dolg naj bi se stabiliziral v prihodnjih letih in se spustil na raven 37 % BDP-ja v letu 2013.

Slika 7: Primerjava javnofinančnega primanjkljaja Črne gore, EU in Evroobmočja

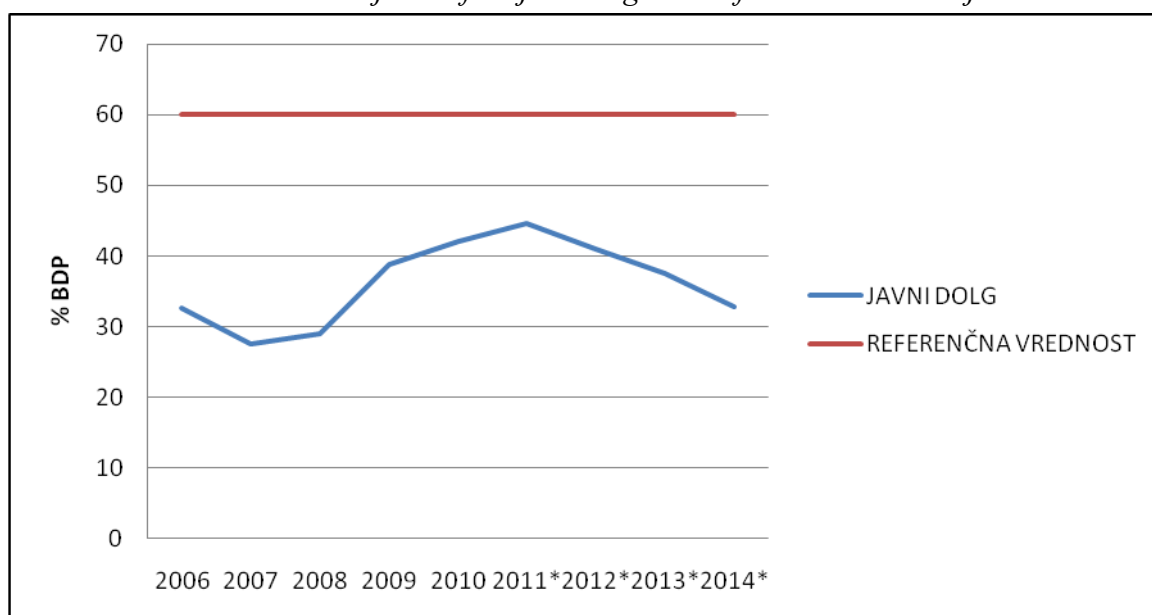

Legenda: *Izražen v % BDP.

Vir: ECB, Statistics Pocket Book, 2011f-g; Centralna banka Črne gore, Godišnji izveštaj glavnog ekonomiste 2009, 2009.

S slike 7 je razvidno, da je javni dolg ČG znatno nižji kot povprečje javnega dolga v evroobmočju in EU. V obdobju od 2007 do 2010 pa lahko pri vseh opazimo trend višanja javnega dolga.

Slika 8: Primerjava inflacije Črne gore z referenčno vrednostjo

Legenda: *Napoved javnega dolga. Javni dolg je izražen v % BDP.

Vir: Centralna banka Črne gore, Godišnji izveštaj glavnog ekonomiste 2009, 2009.

Na sliki 8 je prikazano gibanje javnega dolga ČG in vrednost konvergenčnega kriterija. Maastrichtski kriterij navaja, da javni dolg ne sme presegati 60 % BDP-ja. S slike 8 je razvidno, da ČG izpolnjuje ta kriterij. Javni dolg je v času gospodarske krize doživel vzpon, vendar pa je v prihodnjih letih predvidena stabilizacija in vrnitev na višino iz obdobja pred krizo. Iz leta 2007, ko je znašal 27,5 % BDP-ja, se je dvigoval vse do leta 2010, ko je znašal 42 % BDP-ja. Do leta 2014 pa je predviden padec na slabih 33 % BDP-ja.

SKLEP

Ideja o povezovanju evropskih držav se je porodila že v prvi polovici dvajsetega stoletja, ki se je preko različnih institucij, mehanizmov, pogodb in skupnosti povezovala ter oblikovala do današnje EU. Prva povezovanja, ki so porodila pozitivne lastnosti oblikovanja monetarne in ekonomske unije, so vzpodbudila željo po članstvu novih držav. EU pa ima tudi svojo valuto, ki prinaša številne prednosti na področju monetarne stabilnosti, večje konkurenčnosti, večje gospodarske rasti ter številne druge ugodnosti. Vendar pa mora država na poti do članstva EU najprej postati držav kandidatka EU. Za status države kandidatke mora država izpolnjevati kopenhagenska merila, ki zahtevajo stabilne institucije, sposobnost prevzemanja obveznosti s strani EU ter imeti stabilno tržno gospodarstvo, kar je ČG že uspelo.

ČG je začela sodelovati z EU že v obdobju Jugoslavije. Leta 2003 je bilo v Solunu doseženo soglasje o perspektivi članstva držav Zahodnega Balkana v katero spada tudi ČG. Sodelovanje med EU in ČG pa se je nadaljevalo in okrepilo po osamosvojitvi ČG od SČG, ker je bilo v obdobju SČG prekinjeno zaradi nesodelovanja z mednarodnim kazenskim sodiščem. Prošnjo za članstvo v EU je ČG predložila 15. 12. 2008, 17. 12. 2010 pa je postala država kandidatka EU.

Globalna recesija, iz katere je izšla ČG, ji je pustila nove izzive. Kriza je pokazala, da gospodarstvo ČG temelji predvsem na bazi močnih prilivov tujega kapitala ter sektorju turizma in sektorju gozdarstva. ČG bo morala izvesti nekatere strukturne spremembe, za katere pa bo potreben daljši čas. Spremembe bodo morale biti predvsem na povečanju produktivnosti, konkurenčnosti in inovacij.

Če želi Črna gora postati država članica EU in se uradno vključiti v evroobmočje, mora izpolnjevati kriterije, ki so predpisani za članstvo EU. Maastrichtski kriteriji zavzemajo področje stabilnosti cen, dolgoročnih obrestnih mer, deviznega tečaja, proračunskega primanjkljaja in javnega dolga. Črna gora za sedaj izpolnjuje kriterije na področju obrestne mere, deviznega tečaja in javnega dolga. Presega pa kriterij na področju javnofinančnega primanjkljaja. Inflacija je bila pod referenčno vrednostjo v letu 2010, v letu 2011 pa za enkrat kriterija ne izpolnjuje.

LITERATURA IN VIRI

1. Centralna banka Črne gore. (2006). Bilten Centralne banke Crne Gore Maj 2006. Najdeno 12. avgusta 2011 na spletnem naslov http://www.cb-mn.org/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_publikacije/biltenCBCG/0506BiltenCBCG.pdf
2. Centralna banka Črne gore. (2009). Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste 2009. Najdeno 20. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.cb-mn.org/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_publikacije/god_izv_gl_ekonom/god_izv_gl_ek2009.pdf
3. Centralna banka Črne gore. (2010). Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste 2010. Najdeno 20. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.cb-mn.org/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_publikacije/god_izv_gl_ekonom/god_izv_gl_ek2009.pdf
4. Centralna banka Črne gore. (2011a). Izvještaj glavnog ekonomiste 1 kvartal 2011 godine. Najdeno 5. avgusta 2011 na spletnem naslov http://www.cb-mn.org/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_publikacije/kvartalni_izv_gl_ekonom/i_kv_2010.pdf
5. Centralna banka Črne gore. (2011b). Bilten Centralne banke Crne Gore Jul 2011. Najdeno 12. avgusta 2011 na spletnem naslov http://www.cb-mn.org/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_publikacije/biltenCBCG/2011/bilten_CBCG0711.pdf
6. Dovžan, G. (2009). Širitev Evropske unije. V *Evropska unija od a do ž* (str. 390-395). Ljubljana: Uradni list republike Slovenije.
7. ECB. (b.l.a). Convergence Report may 2006. Najdeno 17. avgusta 2011 na spletnem naslov <http://www.ecb.eu/pub/pdf/conrep/cr2006en.pdf>
8. ECB. (b.l.b). Convergence Report may 2007. Najdeno 17. avgusta 2011 na spletnem naslov <http://www.ecb.eu/pub/pdf/conrep/cr200705en.pdf>
9. ECB. (b.l.c). Convergence Report 2008. Najdeno 17. avgusta 2011 na spletnem naslov <http://www.ecb.eu/pub/pdf/conrep/cr200805en.pdf>
10. ECB. (b.l.d). Convergence Report 2010. Najdeno 17. avgusta 2011 na spletnem naslov <http://www.ecb.eu/pub/pdf/conrep/cr201005en.pdf>
11. ECB. (b.l.e). Konvergenčno poročilo 2010. Najdeno 17. avgusta 2011 na spletnem naslov <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr201005sl.pdf>
12. ECB. (b.l.f). Statistics Pocket Book December 2007. Najdeno 14. avgusta 2011 na spletnem naslov <http://www.ecb.int/pub/pdf/stapobo/spb200712en.pdf>
13. ECB. (b.l.g). Statistics Pocket Book September 2011. Najdeno 14. avgusta 2011 na spletnem naslov <http://www.ecb.int/pub/pdf/stapobo/spb201109en.pdf>
14. European Commission. (b.l.). 2011 Pre-accession Economic Programmes of candidate countries: EU Commission assessments. Najdeno 27. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2011/pdf/ocp80_en.pdf

15. *Izvajanje denarne politike*. Najdeno 6. septembra 2011 na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/ekonomska-in-monetarna-unija.asp?MapaId=934>
16. Kajnc, S., & Lajh, D. (2009). *Evropska unija od a do ž*. Ljubljana: Uradni list republike Slovenije.
17. *Kakšen je postopek?*. Najdeno 15. septembra 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/index_sl.htm
18. Kostev, Č. (2009). Faze ekonomske integracije. V *Evropska unija od a do ž* (str. 169-173). Ljubljana: Uradni list republike Slovenije.
19. *Kriteriji za uvedbo evra*. Najdeno 6. septembra 2011 na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/ekonomska-in-monetarna-unija.asp?MapaId=1278>
20. Lavrač, V. (2000). *Slovenija in skupna monetarna politika po vstopu Slovenije v EU in EMU*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
21. Lavrač, V. (2009). Ekonomska in monetarna ekonomija. V *Evropska unija od a do ž* (str. 49-54). Ljubljana: Uradni list republike Slovenije.
22. Majcen, Š. (2002). ERM 2. *Bančni vestnik, mencin*(5), 18-22.
23. *Mednarodne komparacije*. Najdeno 26. septembra 2011 na spletnem naslovu http://www.cb-mn.org/index.php?mn1=statistika&mn2=medunarodne_komparacije
24. Mehikić, M., & Šabič, Z. (2008). *Pogojevanja članstva v Evropski uniji*. Ljubljana. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Mencinger, J. (2002, 2. avgust). Nominalna in realna konvergenca kandidatke za EU in EMU. *Gospodarska gibanja*, str. 21-56.
26. MONSTAT. (b.l.a). Harmonizovani indeks potrošaških cijena (HICP) januar 2011.godine. Najdeno 21. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.monstat.org/userfiles/file/cijene/hicp/Saopstenje%20HICP-%20januar%202011%282%29.pdf>
27. MONSTAT. (b.l.b). Harmonizovani indeks potrošaških cijena (HICP) februar 2011.godine. Najdeno 21. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.monstat.org/userfiles/file/cijene/hicp/2_February%202011_HICP%281%29.pdf
28. MONSTAT. (b.l.c). Harmonizovani indeks potrošaških cijena (HICP) mart 2011.godine. Najdeno 21. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.monstat.org/userfiles/file/cijene/hicp/3_March%202011_HICP.pdf
29. MONSTAT. (b.l.d). Harmonizovani indeks potrošaških cijena (HICP) april 2011.godine. Najdeno 21. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.monstat.org/userfiles/file/cijene/hicp/4_April%202011_HICP.pdf
30. MONSTAT. (b.l.e). Harmonizovani indeks potrošaških cijena (HICP) maj 2011.godine. Najdeno 21. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.monstat.org/userfiles/file/cijene/hicp/5_Maj%202011_HICP.pdf
31. MONSTAT. (b.l.f). Harmonizovani indeks potrošaških cijena (HICP) jun 2011.godine. Najdeno 21. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.monstat.org/userfiles/file/cijene/hicp/6_Jun%202011_HICP.pdf

32. MONSTAT. (b.l.g). Harmonizovani indeks potrošaških cijena (HICP) jul 2011.godine. Najdeno 21. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.monstat.org/userfiles/file/cijene/hicp/7_Jul%202011_HICP_new.pdf
33. MONSTAT. (b.l.h). Harmonizovani indeks potrošaških cijena (HICP) avgust 2011.godine. Najdeno 21. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.monstat.org/userfiles/file/cijene/hicp/8_Avg%202011_HICP_new.pdf
34. *Pogoji za članstva*. Najdeno 15. septembra 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/enlargement/the-policy/conditions-for-enlargement/index_sl.htm
35. *Prevzem evra*. Najdeno 15. septembra 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/adoption/index_sl.htm
36. *Razvoj*. Najdeno 6. septembra 2011 na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/ekonomska-in-monetarna-unija.asp?MapaId=1277>
37. Ribnikar, I. (2004). Skrajni režimi deviznega tečaja. *Bančni vestnik*, 53(2), 51-54.
38. Roney, A. (2000). *EC/EU fact book*. London: Kogan Page limited
39. Roter, M. (2004). Maastrichtski inflacijski in drugi kriteriji. *Bančni vestnik*, 53(2), 30-34.
40. Štorman, U. (2009). Evro. V *Evropska unija od a do ž* (str. 55-57). Ljubljana: Uradni list republike Slovenije.
41. Štuklje, B. (2009). Zahodni Balkan in Evropska unija. V *Evropska unija od a do ž* (str. 431-436). Ljubljana: Uradni list republike Slovenije.
42. *Zgodovina ekonomske in monetarne unije*. Najdeno 6. septembra 2011 na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/ekonomska-in-monetarna-unija.asp?MapaId=1271>
43. *Zgodovina uvedbe evra*. Najdeno 6. septembra 2011 na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/ekonomska-in-monetarna-unija.asp?MapaId=1284>